

SLOVAŠKA KNJIŽEVNOST NA ČEŠKEM

Referat se ukvarja z opredelitvijo in funkcijo slovakistike v sistemu slavističnih disciplin in opozarja na »nadstandardne značilnosti« slovakistike v češkem okolju. Glede na ta vidik mora biti češka slovakistika programsko usmerjena v bilateralni študij češko-slovaških odnosov in mora vključevati ne samo vzajemnosti, ampak tudi nevzajemnost kot predmet jezikovno-literarnega in kulturno-zgodovinskega raziskovanja v srednjeevropskem, torej slovansko-neslovanskem kontekstu, ki zaznamuje na primer tudi poseganja v nemško in madžarsko kulturo. Češki slovakistiki je bilo treba po letu 1993 zagotoviti nov status, ki bi odražal nove geopolitične pogoje, da se kot znanstvena in pedagoška usmeritev ne bi znašla v institucionalnem vakuumu med bohemistiko in slavistiko. Češka slovakistika mora v novih pogojih izpostaviti vprašanja kulture, jezika in književnosti ter oblikovati metode konfrontacijskega študija vzajemnih in nevzajemnih procesov.

slovaška književnost, slovakistika, češka slovakistika, češko-slovaški stiki

This paper deals with the position of Slovak Studies within Slavic disciplines and draws attention to its »above-standard characteristics« in the Czech environment. Slovak studies in the Czech Republic must be directed towards bilateral study of Czech-Slovak relations and must incorporate not only mutuality but also its lack as a subject of linguistic-literary and cultural-historic research in the Central European context, which is both Slavic and non-Slavic as it encroaches, for example, on both German and Hungarian cultures. Czech specialists in Slovak Studies had to be granted a new status after 1993, in order to reflect the new geopolitical situation, so that this academic field would not be left in an institutional vacuum between Bohemian and Slavic Studies. In the new conditions, Slovak Studies in the Czech Republic must put forward issues of culture, language and literature, and find contrastive ways of studying mutual and non-mutual processes.

Slovak literature, Slovak Studies, Slovak Studies in the Czech Republic, Czech-Slovak contacts

Prispevek se ukvarja s konceptom poučevanja književnosti v mednarodnem okolju, v našem primeru slovaške književnosti v češkem okolju. Poudariti hočemo posebnosti in nujno razlikovanje metod, ciljev in splošne usmeritve določene filologije na tuji univerzi, ki ne more kopirati poučevanja na domači univerzi zaradi »drugačnega okolja« in lastnih posebnosti. Ne gre nam za konkreten predlog tematskih in učnih načrtov, pač pa za splošen premislek o strategiji posebnega in splošnega načrtovanja slovakistike kot »nematične« slovanske discipline. Posebnost poučevanja slovaške književnosti v tujem okolju se kaže v tem, da mora biti to predvsem kontrastivno, odnosno, procesno. To je tudi glavna razlika, po kateri naj

bi se ta pouk ločeval od pouka filologije maternega jezika (ne da bi hotel z njo tekmovati). Pri tem mora ustvarjalno črpati iz vsebine in predmeta, pa tudi metode in cilji bi morali biti drugačni. Poučevanje ne bi smelo ponujati samo izoliranega servisa zgodovinskih dejstev, ampak bi se moralo usmerjati k študiju vzajemnega vplivanja in bogatenja (Pospíšil, Zelenka 1997: 459–463).

Češka slovakistika – in skupaj z njo slovaška bohemistika – bi morala biti programsko oblikovana kot bilateralni študij češko-slovaških odnosov in bi morala vključevati ne samo vzajemnosti, ampak tudi nevzajemnost kot predmet jezikovno-literarnega in kulturno-zgodovinskega raziskovanja v srednjeevropskem, tj. slovansko-neslovanskem kontekstu (Wollman 2000: 5–10), ki hkrati pomeni premike in posege na primer na nemško ali madžarsko jezikovno področje. V središču primarnega zanimanja češkega slovakista ne bo zgolj sistematično raziskovanje slovaške književnosti in kulture, ampak celoten kompleks odnosov, razlik in kontrastov, izhajajočih iz dolgoletnega zgodovinskega oblikovanja integracijskih in razlikovalnih tendenc, ki so stoletja potekale v jeziku, književnosti in kulturi. Pri tem mislimo na raziskovanje, ki se usmerja na razpoznavanje dveh paralelnih, a prepletajočih se linij: prva pomeni pot k avtonomnosti, drugačnosti, posebnostim, torej k temu, kar imenujemo narodna identiteta, druga pa pomeni to, kar razumemo pod pojmi skupna pripadnost, kontekst ali celo enotnost. Poenostavljeno lahko označimo češko slovakistiko za kontrastivno in primerjalno literarnovedno (lingvistično) disciplino, ki se giblje v van tieghemovskem duhu med »littérature générale« in »littérature comparée«. Osnovno postaja raziskovanje binarnih (bilateralnih) odnosov med dvema pojavoma, to je med slovaško in češko književnostjo. To raziskovanje poteka tako v okviru splošnega slovansko-neslovanskega ozadja, tj. glede na skupna in razlikovalna dejstva, kot tudi upošteva medsebojne odvisnosti, podobnosti in razlike (Wollman 2000: 5–10).

Razlika med češko in slovaško slovakistiko je tudi v načinu predstavitve in vsebinski izbirlivosti, ki izhaja iz arealnega razumevanja in tudi iz širše kulturološke osnove. Tu je mogoče izkoristiti načrt združevalne žanrske tipologije, ki jo je izdelal kolektiv slavistov Filozofske fakultete Masarikove univerze v Brnu (Pospíšil, Zelenka (ur.) 2002; Pospíšil, Gazda, Holzer (ur.) 1999). Gre za oblikovanje nove smeri, ki bi glede na arealno načelo povezovala filologijo s socialnimi vedami. Izhodišče ostaja interpretacija besedila, prek katere lahko poglobljeno razumemo mišljenje, književnost in kulturo in s tem realno dogajanje v arealu. Interpretacija posega v komparativno tipologijo ne samo umetniških, ampak tudi publicističnih in strokovnih tekstov, v katerih se različno odražajo filološka in socialnoznanstvena izhodišča. Češka slovakistika torej ne ostaja samo pri površinskem, praktičnem poznavanju jezika, ampak prek jezika prehaja tudi v analitično raziskovanje kulture, zgodovine in politike določenega področja. Češka slavistika tako pomeni križišče slovanske filologije s fleksibilno in dinamično sestavo drugih zgodovinskih in političnih disciplin in ne igra samo vloge jezikovnega servisa, saj dopušča tudi srečanja s sociologijo. Pouk drugonarodne filologije se mora hkrati prilagoditi tudi

pritisku domačega recepcijskega okolja in njegovim potrebam – v tem je pragmatičen cilj, zakaj sploh študirati drugonarodno književnost v tujem okolju. To je osnovno vprašanje, iz katerega izhaja neizogiben konceptualen pristop k poučevanju slovaške književnosti.

Po 1. januarju 1993, torej po razdelitvi Češkoslovaške, se je slovaška književnost naenkrat znašla v češkem okolju kot »tuja književnost« in njen položaj se je zato začel spreminjati. Postopoma je izginjala iz učnih načrtov osnovnih in srednjih šol in tudi na visokih šolah je postopno prešla v položaj večinoma izbirne književnosti v okviru predmeta slovanske književnosti, v nekaterih primerih so jo celo ukinili. To je potem neizogibno vplivalo tudi na recepcijo slovaške knjižne produkcije (in tudi na njeno razširjanje na Češkem), ki se je neprestano zmanjševala in to traja, na žalost, do danes. Drugonarodni slovakistiki, torej tudi slovakistiki na Češkem, je bilo treba določiti nov status, ki bi izražal nove geopolitične odnose, da se ne bi slovakistika kot znanstvena in pedagoška usmeritev znašla v metodološkem in institucionalnem vakumu, tj. v širokem prehodnem območju med bohemistiko in slavistiko (na tujih univerzah, predvsem anglosaških, se je pojavljala slovakistika kot privesek, »apendiks« bohemistike, brez katere je ni bilo mogoče študirati). Po drugi strani je bilo jasno, da po razpadu češkoslovaške države, »není třeba klást zvláštní důraz na to, aby se všichni čeští studenti bohemistiky seznámily se slovenštinou a slovenskou literaturou v rozsahu, který by byl rozumný a nutný v době existence Československa« (Měšťan 1998: 18).

V okviru visokošolskega študija slovaške književnosti v češkem okolju je bila (in danes je ponekod še vedno tako) ta književnost poseben predmet v okviru študija bohemistike, tako kot se na Slovaškem češka književnost uči v okviru programa slovaška književnost. Sicer pa se je slovakistika v institucionalnem pogledu dokončno preselila na slavistične oddelke, v programe, v katerih se je njen položaj spremenil, tako da je postala samo ena od slovanskih književnosti. Negativna posledica tega procesa se kaže v tem, da je kar naenkrat prišlo do nepričakovane in radikalne omejitve vzajemne povezanosti obeh usmeritev. Predhodna tradicija, da je češki slovakist moral diplomirati v Bratislavi in slovaški bohemist v Pragi, se je končala. Po razdelitvi Češkoslovaške (leta 1993) se pa je na Filozofski fakulteti Karlove Univerze oblikoval Kabinet slovakistike (tudi leta 1993), ki je dobil nosilca programa šele po prihodu docenta R. Chmela iz Bratislave. Pomembno vlogo pri oblikovanju slovakistike kot samostojne visokošolske študijske usmeritve je imel Oddelek za slavistiko Filozofske fakultete Masarikove univerze v Brnu, ustanovljen 1. septembra 1995, ki je uvedel (kot prvi oddelek na Češkem) slovakistiko kot samostojen petletni magistrski študij. To je bilo odvisno tudi od prizadevanj in poguma njenega predstojnika I. Pospíšila, ki je hotel v Brnu zgraditi kompleksen slavistični oddelek s samostojnimi predmeti iz vseh slovanskih književnosti. Za oblikovanje slovakistike na Filozofski fakulteti Masarikove univerze v Brnu je bil razlog tudi dolgoletna tradicija slovakistike v Brnu, ki je bila povezana s takimi osebnostmi, kot sta

bila Frank Wollman, Alois Gregor itd. (glej Pospíšil 1998: 8–11, Bartáková 1998: 12–16, Válek 1993: 50–52, Pospíšil 2005: 53–55).

Prav najpomembnejši češki komparativist F. Wollman (1888–1969), ki je začel svojo univerzitetno in znanstveno kariero na novo nastali Univerzi Komenskega v Bratislavi in je bil s svojo usodo povezan s Slovaško, je leta 1928 prešel na Filozofsko fakulteto Masarikove univerze, kjer je opravljal vlogo povezovalca med češkim in slovaškim kulturnim in znanstvenim okoljem. Čeprav se je kot znanstvenik večinoma orientiral na teoretična vprašanja primerjalne literarne vede, ni pozabil na slovaško književnost in kulturo – na Univerzi Komenskega je kot zunanji sodelavec predaval vse do leta 1940, ko je moral iz političnih vzrokov – kot češki državljan – s tem prenehati. Wollman je v študijskem letu 1933/34 na Filozofski fakulteti Masarikove univerze v Brnu vodil poseben seminar in predavanje iz moderne slovaške književnosti. Z njegovim imenom je povezana t. i. wollmanovska akcija, ki je pomenila zbiranje slovaške ljudske proze, povesti in pravljic, ki jo je Wollman organiziral v medvojnem obdobju na raznih slovaških področjih. Bratislavski slušatelji iz njegovega slovakističnega seminarja so v dvajsetih letih zbrali in prepisali približno dva tisoč zapisov (približno 7000 strani teksta) (Filová, Gašparíková 1993; Gašparíková 2001, 2004). To je bil moderna, kompleksna raziskava ljudskega slovstva, ki ni imela primere v tedanji Evropi in ki so jo inspirirali Wollmanovi učitelji – folklorist J. Polívka in slovenski slavist, ki je živel v Pragi, M. Murko. Alois Gregor je bil lektor in publicist, vsestransko – tj. jezikovno in literarno – usmerjen. Težišče njegove slovakistične dejavnosti so bile didaktika in izdajateljske aktivnosti, a kljub temu je leta 1947 dosegel docentsko habilitacijo na področju slovaškega jezika. V medvojnem obdobju so se s slovakistično problematiko ukvarjali bohemist A. Novak, rusist R. Jakobson, od mlajših osebnosti J. Hrabák in J. Vilikovský. Nanje so se potem navezali jezikoslovci F. Travníček, V. Machek, J. Bartáková, J. Bauer, literarni zgodovinarji V. Válek, M. Kopecký, D. Jerábek, R. Pražák itd.

Sodobna slovakistika na slavističnem oddelku Filozofske fakultete Masarikove univerze v Brnu poleg samega poučevanja poskuša tudi znanstveno delovati in podpira češko-slovaške literarne, jezikovne, zgodovinske in kulturne stike v okviru uresničevanja svojih že tradicionalnih češko-slovaških konferenc, ki potekajo pod zaščito dekanata Filozofske fakultete Masarikove univerze v Brnu tudi letos (leta 2006), ko se pripravlja že jubilejni 10. letnik. Konference se že tradicionalno udeležujejo slavisti iz Češke in Slovaške, pa tudi iz Madžarske, Slovenije, Poljska, Avstrije itd. Gradivo s teh konferenc vedno izide tudi v zborniku, ki služi kot mednarodno povezovanje slovakistike v Brnu s slovaškimi literarnimi in slavističnimi središči, hkrati pa nudi študijsko gradivo za poučevanje, usmerjeno na primerjanje češko-slovaških stikov (glej Pospíšil (ur.) 1998; Pospíšil, Zelenka (ur.) 1999; Pospíšil, Zelenka (ur.) 2000; Hvišč (ur.) 2000; Pospíšil, Zelenka (ur.) 2002, 2003, 2004a, 2004b; Pospíšil, Zelenka, Zelenková (ur.) 2005).

Znanstveni profil brnske slavistike izhaja tudi iz tradicije morfološke in genološke šole F. Wollmana, ki ni bil samo metodološko, ampak tudi osebno povezan s Prago, Brnom in Bratislavo. Sedanje češko-slovaško komparativno razumevanje jezika, književnosti in kulture določa tudi posebno mesto študenta brnske slovakistike, ki »nebude primárně založeno na výuce slovenštiny nebo na překladu a tlumočení, ale na skutečné znalosti slovenštiny v synchronním a diachronním průřezu literatury, historie, kultury, ale také etnologie a prostřednictvím znalosti jazyka a literatury společenského života, politiky a ekonomiky. Absolvent bude tedy primárně filologickým a širě pojatým expertem na Slovensko ve srovnávací sféře česko-slovenské, slovansko slovenské a evropsko-slovenské ... Tím se bude tento absolvent lišit od absolventa slovakistiky na Slovensku a bude mít své specifikum i v rámci České republiky.« (Pospíšil, Zelenka 1997: 461.)

Na koncu lahko povemo, da so znanstvene in pedagoške izkušnje desetletnega delovanja brnske slovakistike prispevale k jasnejši opredelitvi položaja in funkcije drugonarodne slovakistike v sistemu slavističnih disciplin in da so opozorile na posebnost slovakistike v drugonarodnem kontekstu, izhajajoč iz »nadstandardne značilnosti« slovakistike v češkem okolju (Pospíšil 2000: 103). Češka slovakistika bo tudi v perspektivi prihodnosti morala odgovarjati na vprašanja kulture, jezika in književnosti v okviru češko-slovaških stikov v novem družbenem kontekstu in si prizadevati, da bo izoblikovala primerne metode kontrastivnega študija vzajemnih in nevzajemnih procesov med obema narodoma po njuni politični razdelitvi.

Prevedla: Alenka Jensterle Doležal

Literatura

- BARTÁKOVÁ, Jarmila, 1998: Z histórie slovakistiky na Masrykovej univerzite. *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Ur. I. Pospíšil. Brno: Filozofská fakulteta MU. 12–16.
- FILOVÁ, Božena, GAŠPARÍKOVÁ, Viera (ur.), 1993: *Slovenské ľudové rozprávky 1. Výber zápisov z rokov 1928–1947*. Zapisali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského v Bratislave pod vedením profesora PhDr. Franka Wollmana. Stredné Slovensko. Bratislava: Veda.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera (ur.), 2001: *Slovenské ľudové rozprávky 2. Výber zápisov z rokov 1928–1947*. Zapisali poslucháči Slovanského seminára univerzity Komenského v Bratislave pod vedením profesora PhDr. Franka Wollmana. Západné Slovensko. Bratislava: Veda.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera (ur.), 2004: *Slovenské ľudové rozprávky 3. Výber zápisov z rokov 1928–1947*. Zapisali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského v Bratislave pod vedením profesora PhDr. Franka Wollmana. Východné Slovensko. Bratislava: Veda.
- HVIŠČ, Jozef (ur.), 2000: *Slovensko-české vzťahy a súvislosti*. Bratislava: Filozofická fakulta UK.
- MĚŠŤAN, Antonín, 1998: Jak dál ve slovakistice v České republice. *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Ur. I. Pospíšil. Brno: Filozofská fakulteta MU.

- POSPÍŠIL, I., GAZDA, J., HOLZER, J. (ur.), 1999: *Integrovaná žánrová typologie (Komparativní genologie). Projekt – metodologie – terminologie – struktura oboru – studie*. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO (ur.), 1998: *Brněnská slavistika a česko-slovenské vztahy*. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, 1998: Brněnská slavistika a slovakistika. *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Ur. I. Pospíšil. Brno: Filozofská fakulteta MU. 8–11.
- POSPÍŠIL, IVO, 2000: Literárněvědná slovakistika v některých brněnských vědeckých periodikách. *Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost*. Ur. I. Pospíšil, M. Zelenka. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, 2005: Slovakistika. *Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Východiska – koncepce – výhledy*. Ur. I. Pospíšil. Brno: Filozofská fakulteta MU. 53–55.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ, 1997: Slovakistika na Ústavu slavistiky Masarykovy univerzity v Brně. *Slavia* 66/4. 459–463.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ (ur.), 1999: *Slovakistika v české slavistice*. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ (ur.), 2000a: *Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost*. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ (ur.), 2002b: *Areál – sociální vědy – filologie*. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ (ur.), 2002: *Literatury v kontaktech. Jazyk – literatura – kultura. Brněnské česko-slovenské texty k slovakistice*. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ (ur.), 2003: *Česko-slovenské vztahy v slovanských a středoevropských souvislostech. Meziliterárnost a areál. Brněnské texty k slovakistice* 4. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ (ur.), 2004a: *Aktuální slovakistika. Brněnské texty k slovakistice* 7. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ (ur.), 2004b: *Česko-slovenské vztahy. Evropa a svět. Brněnské texty k slovakistice* 6. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- POSPÍŠIL, IVO, ZELENKA, MILOŠ, ZELENKOVÁ, ANNA (ur.), 2005: *Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století*. Brno: Filozofská fakulteta MU.
- VÁLEK, VLASTIMIL, 1993: *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně*. Brno: Filozofská fakulteta MU. 50–52.
- WOLLMAN, SLAVOMÍR, 2000: Vzájemnost a nezájemnost jako předmět jazykové a literárního bádání. *Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost*. Ur. I. Pospíšil, M. Zelenka. Brno: Filozofská fakulteta MU. 5–10.